

A gazdasági válság hatása a szervezetek működésére és vezetésére

Az MTA Gazdálkodástudományi Bizottságának konferenciája,
2012. november 20.

2011 decemberében a Magyar Tudományos Akadémia bizottsági struktúrájának átalakítása során, a IX. Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya keretei között alakult meg az MTA Gazdálkodástudományi Bizottsága. A létrejövő új bizottság magába olvasztotta a korábbi szervezeti struktúra négy bizottságát, az Ipar- és Vállalatgazdasági, a Marketingtudományi, a Fogyasztás-gazdaságtani és a Vezetés- és Szervezés-tudományi Bizottságokat. Ezzel az akadémián belül először jelent meg a gazdálkodástudományt egységesen képviselő önálló bizottság.¹ Ez az új forma számos kihívás elé állítja a gazdálkodástudomány hazai képviselőit, de komoly lehetőségeket is rejt magában. A kihívások közül az egyik legfontosabb, hogy keressük és rögzítsük azokat a tudományos alapvetéseket, amelyek a gazdálkodástudománynak – a korábbi szervezeti felépítés által is mutatott – szerteágazó, színes világát összekötik. Ez a kihívás egyben talán a legfontosabb lehetőség is, hiszen az új felállás révén a gazdálkodástudomány mint egységes tudományterület jelenhet meg a hazai akadémiai szféra tágabb közössége előtt, s ezzel növelheti presztízsét és elismertségét.

A Tudomány Napja alkalmából *Bélyácz Iván* és *Török Ádám* akadémikusok elnöklésével rendezett konferencia programjából is kitűnik a gazdálkodástudomány sokszínűsége: a rendezvény 15 előadásában 21 kutató tudományos eredményei hangzottak el.²

Kovács Árpád Azonosságok és különbségek az EU–10 országainak válságkezelésében című nyitóelőadása az EU–10 országok államháztartási pozícióinak ismertetésével indult. Ezt követően az előadó összefoglalta és értékelte az Európai Unió eddigi válságkezelési gyakorlatát, beillesztve a hazai gazdaságpolitikai lépéseket is, valamint vázolta a jelenlegi, illetve a jövőben várható kihívásokat. Az előadás is jól mutatja, hogy a gazdálkodástudomány kérdései nem szakíthatók ki abból a gazdaságpolitikai, makrogazdasági összefüggérendszerből, amelyben a gazdálkodástudományi kutatások középpontjában álló központi szereplők, a vállalatok működnek.

A makro- és a mikrogazdasági versenyképesség viszonya állt *Chikán Attila* előadásának középpontjában is. A Nemzetgazdasági intézményrendszer és vállalati válságkezelés című előadásában a szerző bemutatta a Budapesti Corvinus Egyetem keretei

¹ Megjegyezzük, hogy természetesen a Logisztikai Osztályközi Bizottság is foglalkozik a gazdálkodástudományhoz tartozó kérdésekkel.

² A rendezvény előadásainak vázlatai letölthetők a következő honlapról: http://mta.hu/ix_osztaly_cikkek/a-gazdasagi-valsag-hatasa-a-szervezetek-mukodesere-es-vezetesere-131036.

között működő Versenyképesség Kutató Központ által 2009–2010-ben – immár negyedik alkalommal – végzett széles körű kérdőíves felmérés legfontosabb eredményeit. Ezek tükrében megállapítható, hogy a magyar gazdaság versenyképességének kulcsa a vállalati szférában rejlik. Ezek a szereplők a válság kihívásaira alapvetően pozitív választ adtak, aminek következtében annak első hulláma nem vezetett el hosszú távon is ható negatív következményekhez, sőt számos szereplő stratégiai gondolkodása erősödött. Az előadó kitért az utóbbi néhány év eseményeire is. Ennek kapcsán a vállalati szférára közvetlenül ható intézményi környezetben megfigyelhető negatív eseményekre és ezek következményeire, köztük az erőteljes bizalomvesztésre hívta fel a figyelmet, és beszélt a versenyképesség növelését célzó intézményi teendőkről, köztük egy Versenyképességi Tanács felállításának fontosságáról.

Dobák Miklós A válság hatása a menedzsmentre – történelmi aspektusban című előadása egy, a hazai gazdálkodástudomány fejlődését vizsgáló kutatási program első eredményeiről számolt be. A hosszú időtávot felölelő vizsgálat az 1840. évi XVII. törvénycikk jelentőségének bemutatásával kezdődött – amely lehetővé tette Magyarországon a szabad gyáralapítást –, és 1980-nal zárult, amikor megszületett a határozat az MTA Vezetés- és Szervezéstudományi Bizottságának létrehozásáról. Ezt a meglehetősen hosszú időszakot számos gazdasági válság és jelentős történelmi és politikai változás jellemezte. Mint azt az előadó számos konkrét példával is igazolta, ezek a válságok azonban jellemzően nem gátolták a gazdálkodástudomány hazai fejlődését. Sőt inkább hozzájárultak ahhoz! A bemutatott történeti elemzés hangsúlyozza a gazdálkodástudomány fejlődésében a kapcsolódó tudományterületeknek – és nemcsak a történettudománynak, de például a műszaki tudományoknak – a jelentőségét is.

Berács József a Gazdasági válság és ciklikusság a felsőoktatásban című előadásában a hazai mikroszféra egyik speciális ágazatával, a felsőoktatással foglalkozott. Alapvető kérdés itt is az ágazat és szereplőinek versenyképessége, az azt befolyásoló tényezők és a jelenleg legfontosabb teendők voltak. Mint az már a címből is látszik, erre az előadásra is igaz, hogy makrogazdasági, gazdaságpolitikai kérdéseket kapcsolt össze a mikroszféra gazdálkodási problémáival. De igaz az is, hogy a makro- és mikrogazdasági, ezzel pedig a közgazdaság-tudomány és a gazdálkodástudomány kérdéseinek az összekapcsolása mellett az elemzésben más társadalomtudományi területek, elsősorban társadalompszichológiai és szociológiai megfontolások (ezen belül például a bizalom kérdése) is megjelentek.

Borgulya Ágnes, Konczosné Szombathelyi Márta és Szondi György szintén multidiszciplináris megközelítést alkalmaztak. A válság és a kommunikációmenedzsment című előadásukban szisztematikusan elemezték a vállalati szféra kommunikációmenedzsmentjében a válság hatására bekövetkezett változásokat. E változások jelentős része a válság hatására az együttműködő felek között megfigyelhető csökkenő bizalom problémájára vezethető vissza. A csökkenő bizalmi szint gyakori, professzionális, adott szereplőre szabott és hiteles kommunikációt tenne szükségessé a gazdasági szereplők között. Egy, a Magyarországon aktív nemzetközi vállalatok hazai leányvállalatainak körében végzett kérdőíves felmérés eredményei viszont azt mutatják, hogy a gyakorlat a centralizált, ezért a helyi igényekre gyakran nem, vagy csak nehézkesen reagáló, de költséghatékony kommunikációs megoldásokat részesíti előnyben.

Noszky Erzsébet Közelebb a realitásokhoz – válságkezelési helyzet és tudatfordítás című előadásában elsőként azt a kérdéskört tárgyalta, vajon miben különbözik napjaink válsága a megelőző korok világ gazdasági válságaitól. Ezt követően az előadó a válság társadalomfilozófiai meghatározottságairól beszélt, majd kiemelten vizsgálta a válság és a vállalati szféra kapcsolatrendszerét. Végül a szóba jöhető válságkezelési megoldások tárgyalására került sor.

Hetesi Erzsébet előadásának középpontjában nem maguk a vállalatok, hanem az együttműködő vállalatok közötti üzleti kapcsolatok álltak. Ma már a gazdálkodástudomány egyik alaptétele, hogy nem önálló vállalatok versenyeznek egymással, kapcsolatok láncolatainak és hálózatainak versenyképessége a kulcskérdés. E diadikus kapcsolatok fontossága általánosan elfogadott, azok empirikus kutatása azonban még viszonylag ritka a hazai gazdálkodástudományban. A válság hatása az üzleti kapcsolatokra című előadás egy ilyen széles körű empirikus kutatás eredményeit ismertette. A kutatás központi kérdése az üzleti kapcsolat minőségét meghatározó tényezőknek, például az elégedettségnek, az elkötelezettségnek, a méltányosságnak, a bizalomnak, kiemelten pedig a kapcsolat lojalitásának a vizsgálata volt.

Angyal Ádám Vezetés bizonytalan körülmények között címmel tartott előadást. Ezt az előadást is a multidiszciplinaritás jellemezte. Vezetői és szervezeti szempontból mutatta be a bizonytalanság és a vezetés kapcsolatát. A kontingenciaelmélet, a viselkedésemélet és a korlátozott racionalitás elméleti alapjaira építve foglalkozott a válságot jellemző bizonytalanság kiszámíthatóságának módszertani kérdéseivel, a válságkezeléshez illeszkedő vezetési funkciókkal és azokkal a jellemző szervezeti reakciókkal, amelyek révén a válságra adott alapvető válasz, az alkalmazkodás biztosítható.

Farkas Ferenc, Karoliny Mártonné és Poór József előadása a Multinacionális cégek szerepe a HR-ben és a foglalkoztatásban a kelet-európai régióban címet viselte. Az előadók elsőként a működőtőke kelet-európai régióba, azon belül Magyarországra áramlásának tendenciáit és következményeit vizsgálták. Kiemelten foglalkoztak a nemzetköziesedés foglalkoztatásra gyakorolt hatásával. A nemzetközi vállalatok megjelenése változást hozott a hazai foglalkoztatási helyzetben, és erőteljesen hatott az emberierőforrás-gazdálkodás gyakorlatára és elméletének fejlődésére egyaránt. Ezeket a változásokat az előadók egy átfogó kutatási modellben összegezték, majd azt empirikusan tesztelték. A kutatás eredményei közül elsősorban azoknak az ismertetésére került sor, melyek a válság hatásaival is összefüggésbe hozhatók.

Farkas Ferenc, Dobrai Katalin és Kurucz Zsuzsanna Nonprofit szervezetek professzionalizációja a válság időszakában címmel tartottak figyelemfelkeltő előadást. A nonprofit szervezetek a fejlett gazdaságokban az utóbbi időszakban jelentős fejlődésen mentek keresztül, és az összfoglalkoztatottság nem elhanyagolható százalékát biztosítják. Ez az összefüggés a válság időszakában sem változott, az Egyesült Államokban például a szektor növekedett, és a foglalkoztatottak száma emelkedett. Ehhez hasonlóan a válság ellenére a nonprofit szervezetek gazdasági szerepe Magyarországon is növekedést mutat. Empirikus kutatások megerősítik a profit és nonprofit szervezetek együttműködésével realizálható szinergikus hatásokat, így ez az úgynevezett hibridizáció jelentős szerepet játszhat a gazdaság élénkítésében.

Szintay István négy egymásra is ható dimenzió mentén írta le, hogyan reagálnak a szervezetek a gazdasági válságra. Ezeket az innovatív szervezeteket Kompetencia alapú *versus* vertikális integráció elvű cégfejlesztés a válságban. Egy energiafarm példája című előadásában a szervezeti struktúra, a szervezet értékrendje, folyamatai és határai mentén jellemezte. Modellszerűen mutatta be az e dimenziók szerint megfigyelhető változásokat és az azok közötti kapcsolódásokat és egymásra hatásokat. A modell működését pedig egy ténylegesen működő energiafarm esettanulmányán keresztül érzékeltette.

Balaton Károly A gazdasági válság hatása a vállalati stratégiákra – hazai és nemzetközi tapasztalatok című előadásában a stratégiai vezetés területén két közép-kelet-európai országban – Szlovákiában és Magyarországon – végzett kérdőíves felmérés eredményei segítségével mutatta be a kis- és középvállalati szektor válság hatására bekövetkező változásait. Magyarországon alapvetően a túlélésre koncentráló, védekező stratégiát folytató vállalatok a jellemzők. E vállalatok a válság hatására leértékelték a K + F fontosságát, de hálózati kapcsolataik fejlődésének felgyorsulásáról számoltak be. Szlovákiában is a stagnálás jellemzi leginkább e vállalati kört, de a vállalatok egy részénél jól kimutatható volt az új technológiákhoz kapcsolódó beruházások fejlődése és expanziós stratégiák alkalmazása.

Gelei Andrea és *Dobos Imre* A bizalom szerepe válságban – Diadikus jelenségek vizsgálata a gazdálkodástudományban című előadás középpontjába a válság kapcsán a konferencia más előadói által is kiemelt bizalom kérdését állították. A szerzőpáros felhívta a figyelmet arra, hogy a gazdálkodástudomány további fejlődése szempontjából kitüntetett figyelmet kell fordítani az üzleti kapcsolatokra jellemző úgynevezett diadikus jellemzők vizsgálatának módszertani fejlesztésére. Ilyen, alapvetően csak konkrét kapcsolatokban vizsgálható, és a válságban egyre fontosabbá váló jellemző a bizalom is. Az előadók röviden bemutatták az úgynevezett diadikus adatelemzés módszertani alapjait, amelynek segítségével a konkrét diádokban (például konkrét üzleti kapcsolatokban) értelmezhető jelenségek statisztikai eszközökkel elemezhetők. Ezt követően ismertették annak a kísérletnek a statisztikai eredményeit, amelyet egyetemi hallgatók kapcsolati jellemzői (ismertség, barátság és bizalom) és a kapcsolatban bekövetkező kockázatos események közötti összefüggések modellezésére végeztek el.

Dobay Péter az infokommunikációs technológiák fejlődését (ICT), annak változó üzleti szerepét és az üzleti haszonra, az üzleti értékre gyakorolt hatását elemezte. Előadásában, amely a Válság és informatikai fejlesztés – hagyományos és új megoldások címet viselte, kiemelten tárgyalta az ICT és a emberi erőforrás kapcsolatát. Az ICT üzleti szerepét és jelentőségét ugyanis továbbra is alapvetően befolyásolja az emberi erőforrás fejlettsége, ezen belül egyrészt az alkalmazók úgynevezett *e-skill* állapota (digitális írástudása), másrészt a vezetők (köztük az informatikai vezetők) informatikai fejlesztésekhez való viszonya.

Simon Judit A fogyasztói információk szerepe és hasznosulása a vállalati döntésekben – az információk jelentősége, kutathatósága és előrejelezhetősége, különös tekintettel a válság körülményeire címmel tartott előadása a vezetői döntés-előkészítés szempontjából tárgyalta a fogyasztói információk és azok feldolgozásának szerepét, fejlődését. Alapvető fontosságú, hogy mind az összegyűjtött információ, mind az

arra épített döntési módszertan minősége kiemelkedő legyen, és illeszkedjen a változó követelményekhez. Az előadás mindkét területről hozott innovatív megoldásokat, amelyek közül az információgyűjtés területéről a közös értékteremtés (*co-creation*), míg az információfeldolgozás, ezen belül a kereslet-előrejelzési módszerek közül az úgynevezett előrejelzés-piac módszerét ismertette az előadó részletesebben.

✱

Az előzőkben röviden bemutatott program sokszínűsége megkérdőjelezhetetlen. De vajon fellelhetünk-e olyan közös vonásokat is ezekben az előadásokban, amelyek megalapozhatják a hazai gazdálkodástudomány egyes részterületeinek erőteljesebb összekapcsolódását és egymásra hatását, ezzel pedig a gazdálkodástudománynak a cikk bevezetőjében már említett egységesülését, és ennek eredményeképpen erőteljesebb fellépését a hazai tudományos közéletben?

Véleményünk szerint igen! Az előadások közös vonásai közül talán leginkább szembevetűnő a megközelítések multidiszciplináris jellege. Ez részben következik a konferencia központi rendezőelve, a gazdasági válság középpontba állításából, hiszen egy ilyen környezetben a mikrogazdasági szereplők szempontjait vizsgáló gazdálkodástudomány szükségszerűen kapcsolódik makrogazdasági, gazdaságpolitikai és közgazdaság-tudományi kérdésekhez. A multidiszciplináris jelleg azonban nem csak ebből fakad. Fakad abból is, hogy a nemzetköziesedő, globalizálódó gazdaságban a gazdálkodástudomány figyelme a vállalatok, szervezetek mellett egyre erőteljesebben fordul a közöttük kialakuló üzleti kapcsolatok felé. Ezeknek a kapcsolatoknak a vizsgálata pedig számos olyan kérdést vet fel (lásd például a bizalom gyakran megjelenő kérdéskörét), amelyek elengedhetlenné teszik más tudományterületek, köztük például a pszichológia, szociológia tudásanyagának ismeretét és alkalmazását.

A multidiszciplinaritás egy másik szinten, a gazdálkodástudomány berkein belül is tetten érhető a konferencia programjában. Számos felvetett kérdés és a bemutatott kutatási eredmények értelmezhetetlenek a gazdálkodástudomány különböző részterületeinek (például stratégiai menedzsment, az információs technológia menedzsmentje, az emberierőforrás- vagy éppen az innovációmenedzsment) összekapcsolása nélkül. E részterületek tudásanyagának szintetizálása pedig elengedhetetlen akkor, ha a vállalati (de akár hálózati) versenyképesség kérdéskörét vezetői szempontból vizsgáljuk.

A multidiszciplináris megközelítés szükségessége és a gazdálkodástudomány egységesülése első látásra talán önellentmondásnak tűnik, pedig korántsem az. Ellenkezőleg, arra hívja fel a figyelmet, hogy ennek a tudományterületnek az egyes részterületei ma már önmagukban versenyképtelenek a tudomány világában, csakis egymás mélyebb megismerésével és az ebben rejlő szinergikus hatások tudatos kiaknázásával képzelhető el a jövőbeli fejlődés.

Balaton Károly–Gelei Andrea